

החינוך לבטיחות בדרכים- עקרונות הבטיחות.

עקרונות הבטיחות להתנהגות בדרכים

העקרונות להתנהגות בטיחותית הם ניסיון לנסח מסגרת חשיבתית ואבני יסוד שילוו את המחנך לבטיחות בדרכים כבסיס לחינוך להתנהגות הבטיחותית, במקביל לעקרונות, למטרות, ולתכנים שמוגדרים בתכנית הלימודים ועל פי רוח החינוך לבטיחות בדרכים.

אחד התסכולים בחינוך לבטיחות בדרכים הוא שאי אפשר לרוב להראות ולספור את התאונות שנמנעו בפועל בזכות ההתנהגות הבטיחותית בכלל ובזכות החינוך בפרט. עם זאת, אין ספק ששמירה על העקרונות להתנהגות הבטיחותית תגביר את בטיחותם של כל המשתמשים בדרך ותגביר את הסיכויים לכך שהם לא יהיו מעורבים בתאונות דרכים.

לפיכך, ראוי למחנכים לבטיחות בדרכים להתבסס על עקרונות אלו גם כשהם בוחנים חומרי למידה, הצעות להתנסויות ולהפעלות, הצגות ואירועים, ובניתוח אירועי דרך ומצבי תנועה שונים בתהליך ההוראה בכיתות.

כמעט בכל תאונה או אירוע דרך שינותחו בכיתה אפשר להראות שהופר בה אחד מהעקרונות האלה או יותר. במהלך ההוראה יכולים המחנכים לנסות להדגים לתלמידים כיצד מיושמים עקרונות אלה על ידי כל המשתמשים בדרך. נהגים טובים, כמוהם גם כהולכי הרגל, רוכבי האופניים ואפילו הנוסעים ברכב, במידה מסוימת, חייבים ליישם את העקרונות האלה, כי יישום זה מציל אותם ממעורבות בתאונות.

עקרונות ההתנהגות הבטיחותית המוצעים בזה יכולים להיות גם חומר העשרה למורים וגם חומר למידה לתלמידים, בתנאי שהמורים יתאימו אותם לגיל התלמידים, ליכולתם ולסביבה התעבורתית בה הם חיים.

העקרונות להתנהגות בטיחותית כוללים חמישה עקרונות בסיסיים:

1. עקרון הבולטות:

כל עוברי הדרך צריכים להיראות ולבלוט בהיותם בדרך.

2. עקרון ההתייחסות הכוללת לסביבה התעבורתית:

עובר דרך חייב לסקור את סביבתו בעקביות, בתבונה ובתשומת לב ולהבחין בכל דבר שלו עשויה להיות השפעה על בטיחותו.

3. עקרון השוני והרב גוניות:

עובר הדרך צריך להכיר את מגבלותיו של עובר הדרך האחר ואת חוסר הסימטריות שבין נקודת המבט של האחר (הזולת) לבין נקודת המבט שלו.

4. עקרון אי הוודאות והספקנות:

עובר הדרך צריך להטיל ספק באשר למעשיהם של עמיתיו בדרך, אסור לו לסמוך על אמצעים טכניים של הרכב או של התנהגותו של אדם אחר.

5. עקרון מעטפת הבטיחות (הפער):

כל עוברי הדרך צריכים לשמור על מעטפת בטיחות שתקנה להם מקדמי בטיחות של מרחק, זמן, מהירות, והתייחסות לתנועה.

1. עקרון הבולטות

כלל זהב של התנהגות בטיחותית בדרך הוא הצורך להראות ולבלוט. לכל "שחקן" במגרש התחבורתי יש יתרון בהיותו נראה על ידי ה"שחקנים" האחרים במרחק מרבי ומוקדם ככל האפשר.

רוב התאונות מתקשרות לגורם ההפתעה, לאירוע פתאומי בלתי צפוי ולחוסר יכולות לפעולת מנע בגלל זמן תגובה וטווח מרחק לא מספיק. הבולטות חשובה הן לנהג והן להולך רגל כדי למנוע תאונות. ככל שיראו אותך טוב יותר, יוכלו המשתמשים האחרים בדרך להתארגן ביחס אליך, לחפש דרכי מילוט, לבלום או לפנות את הציר כי למנוע פגיעה. בניגוד להתנהגותן של חיות שונות בטבע, שמסתירות את נוכחותן על ידי צבעי הסוואה כמו זיקית או כמו ארנבות, המסתתרות בשיחים כדי לא להיחשף, המשתתף בתנועה חייב להפגין את נוכחותו באור, בצבע ובקול. זאת כיוון שהסכנה נובעת בעיקר ממי שאיננו רואה אותך ושאתה אינך מודע לנוכחותו; המכונית המסתתרת מעבר לעיקול, הילד המוסתר בין שתי מכוניות חונות או האופנוע המגיח מאחורי משאית.

הבולטות בדרך יכולה להתבטא בניגודי צבעים, בהבדלי גודל, בלבוש צבעוני או בהיר ובמחזירי אור בשעות החשיכה.

2. עקרון ההתייחסות הכוללת לסביבה התעבורתית

עובר דרך חייב להבחין בכל דבר שלו עשויה להיות השפעה על בטיחותו בדרך ולצורך זה עליו לסקור את סביבתו בדרך בעקביות, בתבונה ובתשומת לב.

אפשר לומר שהעיקרון הזה משמעותו שכל עובר דרך צריך להיות תמיד "ראש גדול" בעת השימוש בדרך, לסרוק את הסביבה בכללותה ולהתייחס בתשומת לב לכל אירועי התחבורה הנראים וגם לאלו המתחוללים מעבר לסביבה הקרובה והמיידית הנראית לעיני המשתמש בדרך.

לדוגמה: רכב שעצר לפני מעבר חציה עלול להסתיר רכב אחר שעומד לעקוף אותו. על הולך הרגל לקחת זאת בחשבון, לעצור בקצה המכונית שעצרה, להתבונן ולבדוק שאין רכב עוקף ושהכביש פנוי.

עוברי הדרך צריכים להתייחס באופן פעיל לדברים שהם קולטים מהסביבה בעת הסריקה המתמדת ולבחור התנהגות מתאימה כדי להימנע מלהיקלע למצב חירום או לאירוע תאונה.

3. עקרון השוני והרבגוניות

לכל אחד מהמשתתפים בדרך יש יכולות שונות ומגבלות ייחודיות. המשתמשים השונים בדרך נמצאים בדרך כלל בתנאי נראות שונים. גובה הראייה ושדה הראייה של נהג אוטובוס, למשל, שונה משל רוכב אופנוע. שדה הראייה שלהם מתוחם בצורה שונה, והמשימה שהם מבצעים מעסיקה אותם וגוזלת את תשומת ליבם במידה שונה. הולכי רגל וגם רוכבי אופניים לא יכולים להתחרות במכונית מפני שהיא נעה במהירות גדולה מהם. מאידך אין ביכולתו של הנהג לשנות את כיוון נסיעתו באופן מיידי או לבלום במקום כמו הולך רגל. רוכב אופניים נע מהר יותר מהולך רגל, אך הוא פחות יציב ונחוץ לו מרווח תנועה כאשר הוא נע במהירות נמוכה.

אחד העקרונות החשובים להתנהגות בטיחותית הוא היכולת להבין את מגבלותיו של המשתמש האחר בדרך ולזכור שאין בהכרח סימטריות בין נקודת המבט של המשתמשים השונים ב"משחק" התעבורתי בדרך. כושרו של ילד להבין את מגבלות האחר תלוי בגילו. מן הראוי לזכור שילדים צעירים (מתחת לגיל 10) עדיין אינם מסוגלים לשער מראש את תגובותיו של הנהג הבא ממולם.

4. עקרון אי הודאות והספקנות

העובר בדרך חייב להיות ספקן ולפעמים אפילו חשדן באשר למעשיהם ולכוונותיהם של המשתמשים האחרים בדרך, עד אשר שוכנע שאין הם מסכנים אותו.

הנהג ברכב שנע ממול יכול להיות מנוסה ומתון אך יתכן שהוא נהג חדש שקיבל את רישיונו זה לא מכבר, או אולי הוא איננו בקיא בהפעלת הרכב, או שדעתו מוסחת בגלל עייפות או קוצר רוח.

עקרון אי הודאות מתייחס לפעולות פחות מוצלחות של אנשים שונים בדרך. עובר הדרך צריך לשאול את עצמו אם נהג זה או אחר ראה אותו והאם הוא הבין את כוונתו. הכלים הקוגניטיביים של האדם - תפיסה, חשיבה והערכה - צריכים לעזור לו להימנע גם מהסתכנות הנובעת מהסתמכות נרחבת מדי על תקינות המערכת הטכנית. לדוגמה: כשברמזור למכוניות יש אור אדום וברמזור להולכי הרגל יש אור ירוק, ראוי להולכי הרגל להמתין עוד קצת ולוודא שאכן הנהגים מאיטים והרכב נעצר, כי בלמי הרכב עלולים להתקלקל וגם הנורה ברמזור עלולה לא להידלק. המכונית, כמו גם הנהג, עלולים לא לפעול בצורה תקינה.

5. עקרון מעטפת הבטיחות (הפער)

כל עוברי הדרך חייבים לשמור על מעטפת בטיחות.

מעטפת הבטיחות מתייחסת אל אירועי התנועה בדרך ואל מערכת התגובות וההתנהגויות של האדם, והיא חייבת לכלול מרווח פער במונחים של מרחק, זמן ומהירות. הפער ומעטפת הבטיחות מאפשרים תחום ספיגה של טעות או של כשל טכני-מכני.

תחום הספיגה של טעות עשוי להתבטא בטווח המרחק בין כלי רכב, או בין הרכב להולכי הרגל, זמן ההמתנה בתמרור עצור, ובפער הזמן והמהירות לפני השתלבות בזרם התנועה. מעטפת הבטיחות אינה קבועה בממדיה. היא תלויה בנסיבות והיא עלולה להיות גדולה בהרבה בנסיבות חמורות. למשל: בכביש חלק יש לשמור על מעטפת בטיחות גדולה בהרבה (גם במרחק גם בזמן וגם במהירות) מאשר בכביש יבש. עקרון זה חל גם במקרים של מזג אוויר גרוע, ראות לקויה, עייפות, נהיגה ברכב כבד וכיו"ב. גם הולכי רגל חייבים לפעול לפי מעטפת בטיחות גדולה יותר בנסיבות קשות, כולל תנאי מזג אוויר מכבידים או תנועה מהירה של כלי רכב בכביש.